

İNSAN HAKLARI VE AVRASYA COĞRAFYASI

ABDULLAH BUKSUR*

Türk milleti yüzyıllar boyunca çok sayıda devlet kurmuş ve özgürce yaşamının bayraktarlığını yapmıştır. Hükmettiği topraklar üzerinde kendi milleti dışında başka kavimlerle de birlikte yaşamıştır. Türk milletinin tarih içindeki seyahatine bakarsak değişik ülkeler, ırklar, kavimler ve milletleri görürüz. Bu durum, farklı yapılarla siyasi, ticari ve kültürel etkileşim içinde olmayı zorunlu kılmıştır. Bir olarak, iri olmuşuz, diri olmuşuz ama birlikte olduğumuz herkesin kendisi olarak yaşamasının da güvencesi olmuşuz. Türk kültürü, asimile eden değil, yaşatan bir kültür olduğunu kanıtlamıştır.

Türk kültürü,
asimile eden
değil, yaşatan
bir kültür
olduğunu
kanıtlamıştır.

Tarihin bilinen zamanlarından bu yana var olan bir millet olmak özelliğimiz, insan yaşayışını temellendiren insan hakları alanında önerme yapma hakkını da bize vermektedir. Ferdin devletle ve kendi arasında ilişkilerine yönelik ölçütlerin oluşmasına katkı sağlamış bir kültür olarak insanlık değerlerinin evrensel değerler olarak kabul edilmesinde / yaşatılmasında ve geliştirilmesinde katkımız olduğu kadar sorumlumuz da vardır.

* İnsan Hakları Aktivisti - Türk Dünyası İnsan Hakları Derneği Gn. Bşk. ve Uluslararası İnsan Hakları Avrasya Genel Sekreteri

Bütün bu yaşanmışlığa rağmen bizim gibi demokrasiyle yönetilen hiçbir ülkede, ülkemizde olduğu gibi insan hakları ve özgürlükler, ideolojik, etnik ve dinsel farklılıkların derinleştirilmesine yönelik, çatışma malzemesi olarak kullanılmamaktadır. Ülkemizde sadece bilgi kirliliği değil

İnsan hakları;
insanların
insan
olmasından
dolayı
kazandıkları
haklardır.

aynı zamanda kavram kirliliğinin ne safhaya geldiğini, insan hakları kavramına bakarak görmek mümkündür.

İnsan hakları; insanların insan olmasından dolayı kazandıkları haklardır. Bu ortak payda, nasıl oluyor da farklılaşmaya ve ayrışma malzeme edilebiliyor? Anlamak çok zor. Hemen eklemek gerekiyor ki insan hakları kavramının felsefi, teolojik, ideolojik, sosyolojik, hukuki yönden ve etik değerler bakımından analizi yapılabilir. Bu analizi “kişilerin, diğer kişilerle ve iktidarla ilişkilerinde kurullarla düzenlenmiş imtiyazlar” temelinde yapmak zorundayız.

İnsan haklarını kavramına ayrıntılı olarak girmeden önce, devlet kavramını tanımlamakta fayda vardır. Devlet; bireyin gönüllü olarak belli haklarını devrettiği millet tarafından oluşturulmuş organizasyondur. Birey bu haklarından feragat ederken devletten beklentisi, devlet diye tanımladığımız organizasyonun kendi can ve mal güvenliğini garanti altına almasıdır.

Devlet sistematığı açısından sorulması gereken temel sorular şunlardır:

- İnsan hakları kavramı devlet yönetim felsefesinde ne kadar yer almış, ne kadar kurumsallaşmıştır?
- Kişi temel hak ve hürriyetleri temel alınarak devlet organizasyonuna sınırlamalar getirilmiş midir?
- Getirilmiş olan sınırlamaların içerikleri evrensel normları karşılayacak biçimde midir?
- İnsan hakları ve özgürlüklerin kullanım şekilleri tanımlanmış mıdır?
- Bireyin, insan hakları ve özgürlükleri kullanım güvencelerini sağlayan esaslar belirlenmiş midir?
- İnsan hakları ve özgürlüklerin ihlali hâlinde müeyyide uygulayacak kurullar ve kurumlar oluşturulmuş mudur?

Yukarıda yer alan sorular, insan hakları açısından bir ülkenin anayasasında bakılması gereken temel ölçütlerdir. Devletin varlığını, “bireyin gönüllü olarak yaptığı hak devrinden oluşan bir organizasyon” olarak tanımlarken; devletin de bireyin bu hak devrindeki muradının, kendi hak

ve özgürlüklerini garanti altına alma / geliştirme isteği olduğu unutulmamalıdır. Yani birey için devletin varlık nedeni, insan hakları ve özgürlüklerini korumak, teminat altına almak biçiminde tanımlanabilir.

Devlet Yönetiminde İnsan Hakları

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kültürünün sosyolojik temelli felsefesi, farklılıkları aynılaştırmaya çalışmadan, ortak yaşamı inşa ederken ayrılıklarımızın da farklılaştırılmasına yönelik yapılan yıkıcı çalışmalara karşı da gerekli önlemleri almayı görev sayan, bir yönetim anlayışını benimsemek olmuştur.

İnsan hakları ile devlet yönetimi arasındaki etkileşim, iktidar-kişî ilişkisidir. İnsan bir taraftan özgür olmak, diğer taraftan bir iktidarın sağladığı güven içinde yaşamak ister. Bireyin özgürlük ve güvenlik ihtiyacı sosyal sistem içinde karşılanmak zorundadır. Bu sistemin işlemesi için koordinasyona, çekişmeleri engellemeye, baskıları yok etmeye, kural dışı rekabetlere son vermeye ihtiyaç vardır. Bu da devlet sistematiği içerisinde tanımlanmış meşru güce ihtiyaç doğurur. Eğer insan hakları ve özgürlüklerini yaşamak ve yaşatmak istiyorsak insan haklarına saygılı bir devlet vazgeçilemezdir.

Birey, korunma, varlığını sürdürebilme, yardım ve rahat yaşama isteklerini ancak böyle bir devlet anlayışı içerisinde gerçekleştirebilir. Bireyin bu ihtiyaçlarını karşılayamayan devlet yapılarında, birey feodal ilişkilerini devam ettirmek, özgür vatandaş olamama ve kendini baskılama durumunda kalır. Bütün bu olumsuzluklardan kurtulmanın yolu; insan haklarını temel alan, koordine eden, koruyan ve geliştiren bir devlet anlayışıdır. Bireyin hak ve özgürlükleri için oluşturulmuş bir devlet otoritesi, hak ve özgürlüklerin de güvencesidir.

Bireyin
özgürlük ve
güvenlik
ihtiyacı sosyal
sistem içinde
karşılanmak
zorundadır.

İktidar–Hukuk–İnsan Hakları

İktidarın insan haklarına dayalı bir yönetim anlayışı ortaya koymasının temel şartı, insan hakları ve özgürlükleri, yaşanan-yaşatılması gereken bir kavram olarak bireyin içselleştirmesine yönelik eğitim kültürü oluşturmaktır. Bu eğitim kültürü aynı zamanda "hukuk devleti" ile sistemli hâle getirilmelidir. Cumhuriyet ve demokrasi arasındaki ilişkide olduğu gibi; cumhuriyet olmadan demokrasiden söz edilmesi mümkün

değilse, hukuk devleti olmadan da insan haklarından söz etmek mümkün değildir.

Ülkemizi bugün yöneten siyasi irade, hem hukuk devletinden söz edip “yasama-yürütme-yargı” arasındaki kuvvetler ayrılığı diyor; bu kuvvetlerin her birinin kendi yetkisini ve gücünü Anayasa’dan aldığını bilmesine rağmen hem de halka dönüp “Biz seçildik, onlar da kim oluyor.” edasıyla konuşabiliyor. Oysa demokrasilerde erkler gücünü ve yetkisini Anayasa’dan alır. Bir kurumunun diğer bir kuruma üstünlüğü varsa bu Anayasa’da tarif edilmiştir. Anayasa’da tarif edilmemiş hiçbir hakkı ve yetkiyi, “yasama-yürütme-yargı” organları seçilmiş veya atanmışlıklarını gerekçe göstererek kullanamaz.

Siyasi sistem bu temel şartları sağlayacak biçimde örgütlenmelidir. Yetki sahiplerinin, hukuk düzenince kendilerine verilmiş olan yetkilerin sınırları içinde kalmak, sınırları aşmadan / zorlamadan yönetmeleri için, gerekli kontrol mekanizmaları tarafsız, bağımsız yargı içinde oluşturulmalıdır.

Batı demokrasileri, meclislerinde yapılan kanun değişiklikleri ile inşa edilen faşizm tecrübesinden sonra, devlet düzeni içinde anayasa mahkemelerine yer vermişlerdir. Yine aynı ülkeler yargı mercilerine, yasama ve yürütme organları tasarruflarının Anayasa ve kanunlara, hukukun genel prensiplerine uygun olmalarını sürekli kontrol edebilmeleri ve aykırı olan tasarrufları etkisiz hâle getirebilmeleri için kurumlar, usuller geliştirme¹ imkânı vermiştir.

İnsan Hakları Doktrininin Doğuşu

Site devletlerini ortadan kaldırarak güçlü merkezî bir imparatorluk kuran Babil Kralı Hammurabi, o zamana göre çok ileri hukuk ve siyaset normları ortaya koymuştur. Merkezî idareyi temel alan güçlü bir imparatorluğun doğuşu, her sitede ortak hukuk kurallarını ve uygulanmasını da gündeme getirmiştir. Sümerlerde uygulanan kanunlardan da faydalanan Hammurabi; zayıfların devlet tarafından korunmasını, kişi haklarının korunmasını, halkın refah ve mutluluğunun sağlanmasını, topluluk içinde hak ve adaletin gerçekleştirilmesini ve sosyal, siyasal, ekonomik ve hukuki yönlerden ülkenin ve halkın iyi bir şekilde yönetilmesini² hedefleyen kanunlar çıkarmıştır. Bu kanunlar, yönetenle yönetilen arasında yapılmış ilk insan hakları metni olarak da kabul edilmektedir.

Evrensel ölçütlerin ve hukukun göstermiş olduğu gelişme sürecinde, hukukla birlikte diğer toplumsal kuralların bir parçası olan, insan haklarının da bir gelişim gösterdiği açıktır. İnsan hakları doktrininin, tarih boyunca var olan her toplumda, sahip oldukları medeniyet düzeyine paralel olarak farklı ölçütlerde geliştiği ve evrensel hukuk sistemleri ve insana verdikleri kıymetler ölçüsünde katkıda bulunduğu görülmektedir.

Bütün devletlerde insan haklarına ve hukuka saygının ne ölçüde geliştiğini ve yerleştiğini belirleyebilmek için, öncelikle toplumların yaşam felsefelerinin bir sonucu olan hukuk sistemlerinde insan hak ve hürriyetlerine dair konulan kurallara ve uygulamalara bakmak gerekir.

Şüphesiz bu dönemde yapılan kanunlar, modern anlamda siyasi, hukuki ve insan hakları içeriklerinden yoksundur. Yukarıda verdiğimiz örnekler, insan hakları ve hukuka saygı esas alınarak yapılmış ilk çalışmalardır. Eski medeniyetler, siyasi yapıları, devlet teşkilatları, kamu ve özel hukukları, kölelik müessesesinin olup olmadığı, kadınların statüsü gibi alanlardan incelenilerek hem dönemlerindeki durumları hem de günümüz insan hakları bakımından yaklaşımları değerlendirilebilir.

Orta Çağ Avrupa'sına geldiğimizde, kişi-devlet ilişkisi ve devletin kudreti konusunda önemli bir değişim yaşanmıştır. Hristiyanlık, insanı "hiç" olmaktan kurtarmıştır. Ahlaki esasların dışında Hristiyanlık'ın getirdiği en önemli siyasi ve hukuki kavram ise, iktidarın kökeninin ilahî olduğu ve Allah'a dayandığı düşüncesidir.³

Toplum yönetenler artık kendi arzularına göre değil, devleti ve kendisini bağlayan kurallara göre yöneteceklerdir. Yöneticiler, hem konuyla ilgili kurallar koyacak hem kişilere tanınan hakları ihlal edemeyeceklerdir. Fakat feodal sistem bütün bu olumlu gelişmeleri hiçe sayan bir yaklaşım içinde idi. Baskılar; sonunda halkın kendi haklarını aramak için bir araya gelmesine ve bilinçli bir şekilde örgütlenerek mücadele etmesine yol açmıştır.⁴

Allah'ın elçisi peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed'in gelişiyile birlikte İslamiyet'in doğuşu, din ve dünya işlerine yeni bir şekil ve içerik getirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu yönetiminde şeri hukuk – örfi hukuk sistemini, **Kur'an**, sünnet, icma-i ümmet ve kıyas-ı fukahayı temel alarak uygulamıştır. İslam düşüncesine göre "hak", Allah'ın iradesidir. "Hukuk" yani İslam toplumlarında uygulanması gereken kurallar ise ilahî iradenin bir tezahürü olan **Kur'an'a** dayanır.⁵

İslam hukukunda devlet başkanı olan kişi, egemenlik ve siyasi iktidar kudretini elinde tutmakta ve onu Allah adına kullanmaktadır. Devlet başkanı dışında halk üzerinde yönetme yetkisine sahip olanlar (ulü'l-emr), hukuki olarak devlet başkanında bulunan yetkilerin uzantısını kullanmaktadır.

İslam düşüncesinde egemenlik, gerçekte Allah'a aittir. Allah'a ait olan bu yetki (ilahî iradeyi), seçimle göreve gelen devlet başkanı, Allah'ın göl-

Toplum yönetenler artık kendi arzularına göre değil, devleti ve kendisini bağlayan kurallara göre yöneteceklerdir.

gesi ve Resulullah'ın halifesi olarak yeryüzünde icra ve tahakkuk sahasına koymak, dini korumak ve İslam hukukunu uygulamak ile yükümlü bulunmaktadır. İslam toplumunu yönetenler halka zulmedemezler. Zulmeden devlet başkanının meşruluğu ortadan kalkar. İlk İslam halifesi Hz.

İslam
hukukunun
temelinde,
bütün insanların
yaşama hakkı,
adalet, eşitlik ve
hürriyet anlayışı
vardır.

Ebubekir bir konuşmasında şöyle diyor; “Ey insanlar... Allah'ın emrinde ve Peygamber'in yolunda yürüdüğüm müddetçe bana itaat etmeniz lazım. Bu yoldan saparsam, beni uyandırırım. Sapık yolda ısrar eder gidersem, bana itaat etmeniz lazım gelmez.” Yine büyük İslam âlimi Ebu Hanife, “İslam hukuku ilke ve kurallarına uymayan zamanın halifesine karşı gelerek, isyan ettiğini” ilan etmiştir.⁶

İslam'a göre, egemenlik yetkisini kullanan ve siyasi iktidarın sahibi olanlar, Allah'a karşı sorumludurlar ve ona hesap vermekle yükümlüdürler. İslam, iktidar sahiplerinden, görevlerin ehil kimselere verilmesini, iktidarın kullanılmasında meşveret (danışma) esasına uyulmasını, kişilerin temel hak ve hürriyetle-

rinin tanınıp korunması ve fiilî olarak gerçekleştirilmesini, devlet başkanı ve diğer kamu görevlilerinin zulüm edemeyeceğini, bütün bu esaslara uymayan yöneticilerin uyarılmasını; bu fayda etmediği takdirde onları indirmek için mücadele edilmesi gerektiğini söyler. Bir hadisinde Hz. Muhammed (S.V.) şöyle buyurmuştur: “Cihadın efdali, zalim bir sultana karşı hak sözü söylemektir.”

İslam, önceki medeniyetlerin hiçbirinde tam olarak bulunmayan insan haklarını, yönetimler kabul etmiş ve hukuk sisteminin bir parçası olarak güvenceye almıştır. İslam'da bahsettiğimiz haklar, Batı'da olduğu gibi kazanılmış haklar değil, verilmiş haklardır. İslam'da verilmiş olan hakların uygulanmasında yaşanan aksaklıklar konusunda bazı girişimler olmuştur.

İslam hukukunun temelinde, bütün insanların yaşama hakkı, adalet, eşitlik ve hürriyet anlayışı vardır. Bunların hangi durumlarda nereye kadar sınırlandırılabilceği tarif edilmiştir.

Özgürlük kavramı ile hakların ve özgürlüklerin sınırlandırılması konusunda Ünlü hukukçu ve siyaset felsefecisi Montesquieu (1689-1755), **Kanunların Ruhunu** adlı meşhur eserinde belirttiği gibi “Hiçbir kelime yoktur ki, özgürlük kelimesi kadar kendisine değişik anlamlar verilmiş olsun.” ifadesinde anlatmaya çalıştığı özgürlük önemlidir. 1789 tarihli “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi”nin dördüncü maddesine göre; “Özgürlük, başkasına zarar vermeyen her şeyi yapabilmektir.” 1924 Anayasa'mızda da özgürlük aynı şekilde

formülleştirilmiştir: "...Hürriyet, başkasına zarar vermeyecek her şeyi yapabilmektir..." (mad. 68). Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 10 Aralık 1948 tarih ve 217 A(III) sayılı kararıyla ilan edilen "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi"nde: "İnsanlık topluluğunun bütün bireyleriyle kuruluşlarının bu Bildirge'yi her zaman göz önünde tutarak eğitim ve öğretim yoluyla bu hak ve özgürlüklere saygıyı geliştirmeye, giderek artan ulusal ve uluslararası önlemlerle gerek üye devletlerin halkları ve gerekse bu devletlerin yönetimi altındaki ülkeler halkları arasında bu hakların dünyaca etkin olarak tanınmasını ve uygulanmasını sağlamaya çaba göstermeleri amacıyla tüm halklar ve uluslar için ortak ideal ölçüleri belirleyen bu İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni ilan eder." diyerek bu tarihten sonraki yönetim anlayışının ne olması gerektiğini ortaya koymuştur.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, 6 Nisan 1949 tarih ve 9119 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile bu Bildirge'nin "İnsan Hakları Evrensel Beyanname"si olarak Resmî Gazete ile yayımlanması yayımdan sonra okullarda ve diğer eğitim müesseselerinde okutulması ve yorumlanması ve bu Beyanname hakkında radyo ve gazetelerde münasip neşriyatta bulunulması"nı kararlaştırmıştır.

Bütün bu yaşananlarla birlikte dünya iki kanlı savaş gördükten sonra, 10 Aralık 1948 tarihinde "İnsan Hakları Evrensel Beyanname"si'ni kabul etmiştir. Daha sonra bölgesel anlamda başlayan Avrupa Birliği süreci, insan hakları alanında bir adım daha atarak bünyesinde AİHM'yi de barındıran, AİHS'yi, Avrupa Konseyine üye olan ülkelere kabul ettirmiştir. Bu, insan haklarının kurumsal kültürü açısından önemli bir adımdır. Şimdiye kadar pek aktif olmayan BM insan hakları meclisinin de her geçen gün daha aktif hâle geldiği görülmektedir.

İnsan Haklarını Bölgemizde Daha Etkin Hâle Nasıl Getiririz?

Bulduğumuz, coğrafyada yaşayan bütün devletleri yönetenler, Birleşmiş Milletlerin ortaya koymuş olduğu "İnsan Hakları Evrensel Beyanname"si"nde yer alan; insan haklarının insanın kişiliğinin ve onurunun ayrılmaz ve feragat edilemez bir parçası olduğu kabulünden hareketle yaşamı ve yarını tanzim etmelidirler.

İnsan haklarının korunmasının ve geliştirilmesinin demokratik, barışçı, adaletli ve güvenli bir dünya için en önemli ön şart olduğu bilinciyle, insan haklarını emperyal amaçlara yönelik bir dış politika malzemesi hâline getirmeden, bütün disiplinlere yayarak bir yaşam biçimi hâline getirilmesi gerekir.

İnsan haklarını korumanın ve geliştirmenin sadece ülkelerle sınırlı bir iç sorun ya da olgu olmadığının, aynı zamanda evrensel bir çözüm kavramı olduğunun bilinci, yönetenlerde ve yönetilenlerde oluşmalıdır.

Avrasya bölgesindeki her türlü insan hakları ihlaline karşı tam bir samimiyet içinde davranılmalı ve bölgede yaşayan insanların farklılıklarını bir tehdit unsuru olmaktan çıkarıp aynılıklarımızın farklılaşmasına / farklılaştırılmasına izin vermemeliyiz.

Aşağıdaki ilkelerin Avrasya bölgesinde öncelikli olarak hayata geçirilmesi ve geliştirilmesinin zaruret olduğunu düşünüyorum:

Bütün insanlar renk, ırk, cinsiyet, statü, doğum yeri, dinî ve felsefi inanç farkı gözetmeksizin hür olarak doğarlar. Haklardan yararlanmada hiçbir şekilde renk, ırk, cinsiyet, statü, doğum yeri, dinî ve felsefi inanç farkı nedeniyle ayrımcılık yapılamayacağı bir vatandaşlık tanımı olarak kabul edilmelidir.

İnsan kişiliğine dokunulamaz. Herkes yaşamına ve varlığının maddi ve manevi bütünlüğüne saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Bu haktan hiçbir şekilde feragat edilemeyeceği, insan onurunun kişiliğin ayrılmaz bir parçası olup herkes tarafından saygı gösterilmesi zorunludur.

İnsanın hukuki kişiliğinin devlet tarafından hukuk düzeninde ve etkili bir biçimde korunması gerekir. İnsan ana rahminde canlandığı andan itibaren kutsal bir varlık olarak haklara sahiptir.

İnsanın fiziksel, zihnî ve moral bütünlüğüne herkesçe saygı gösterilmesi zorunludur. Bu bütünlüğün sağlanması ve geliştirilmesi noktasında devletler her türlü desteği göstermek zorunludur.

Herkesin yaşam hakkı hukuk düzeninde ve etkili bir şekilde korunmalıdır. İşkence, insanlık dışı ya da onur kırıcı davranışlar, cezalar ve işlemler kabul edilemez. 1984 tarihli “İşkence ve Başka Zalimce İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Davranış ya da Cezaya Karşı New York Sözleşmesi” olmak üzere bu alandaki uluslararası antlaşmaların etkin bir biçimde uygulanmasını hedef olarak kabul edilmesi gerekir.⁷

Her ne ad altında olursa olsun gayriiradi çalıştırma ve insan ticareti hiçbir şekilde kabul edilemez.⁸

İnsanlar en iyi bedensel ve zihinsel sağlık durumuna sahip olma ve yaşanabilir bir çevre talep etme hakkına sahiptir.

Kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engelliler gibi desteğe daha çok ihtiyaç duyan kişilere yönelik olarak devlet özel koruma ve destekleme yöntemleri geliştirmek zorundadır.

İnsanların kaynağı ne olursa olsun her türlü bedensel, zihinsel, sosyolojik, ekonomik ve kültürel sömürüye karşı evrensel hukuka aykırı olmayacak şekilde direnme haklarının olması için gerekli şartlar oluşturulmalıdır.

Yasayla önceden belirlenen nedenler hariç hiç kimse özgürlüğünden alıkonulamaz, keyfi tutuklanamaz ve gözaltına alınamaz, ev ve iş yerlerinde arama yapılamaz, haberleşme özgürlüğüne müdahale edilemez.⁹

Belli bir yaşa kadar her insan devletin gözetimi altında ve eşit bir şe-

kilde ücretsiz eğitim alma hakkına sahiptir. Bu hakkın kullanılmasında devletin özürsüzlük ya da cinsiyet gibi olguları göz önünde tutarak desteğe daha çok ihtiyaç duyanlara yönelik pozitif ayrımcılık yapması eşitliğin zedelenmesi olarak yorumlanamaz.

Kimse dinsel ya da felsefi inançlarını açıklamaya zorlanamaz. İnsanlar hangi dini ya da felsefi inancı seçecekleri konusunda tam bir özgürlüğe sahip oldukları gibi hiçbir din ya da felsefi inancı benimsemek hakkına da sahiptir.¹⁰

İnsanlar, şiddet içermemesi kaydıyla her türlü fikri serbestçe ve her ortamda savunabilmeli; her türlü iletişim aracından serbestçe istifade ederek bilgi alışverişinde bulunabilmelidir.

İnsanlar, hukuki prosedüre uymak kaydıyla serbestçe dernek ya da sendika kurabilmeli, üye olabilmeli, üyesi oldukları dernek ya da sendikalardan hiçbir kısıtlamaya tabi tutulmadan istedikleri zaman ayrılabilirlerdir.

İnsanlar, vatandaşı olduğu devlette serbestçe dolaşabilmeli, ikametgâh edinebilmeli, ülkeyi terk edebilmeli, terk ettikleri ülkelere istedikleri zaman geri dönebilirler kabulünden hareket edilmelidir.¹¹

Her insan, devletlerin iç hukuklarında belirlediği evlenme yaşına gelmiş olmak kaydıyla karşı cinsten biriyle serbestçe evlenebilmeli ve çocuk sahibi olabilmeleri için gerekli şartları sağlanmalıdır.¹²

“Avrupa Sosyal Şartı”, “Devletler bireyin kendisi ve ailesiyle birlikte, insanca yaşayabileceği bir ücreti elde edebileceği şartları özel veya kamu kuruluşlarında oluşturacakları çalışma imkânlarıyla sağlar.” şeklindeki hükmü ile çalışabilecek her bireyin çalışma hakkına sahip olduğunu belirlemiştir.

Çalışanlara ödenecek ücretler “eşit işe eşit ücret” yaklaşımı korunarak insan onuruna yakışır bir düzeyde olmalıdır.

Herkes etkili bir biçimde sosyal güvenlik hizmetlerinden yararlanma hakkına sahiptir. Özel ya da kamusal sosyal güvenlik kurumlarına hizmet karşılığı prim ödeyemeyecek durumda olanların primleri devletçe ödenmesi gerekliliği;

Yoksullukla mücadele devletin asli görevidir. Yoksullara maddi içerikli ödenekler vermenin yanı sıra, devlet yoksulların aynı zamanda kültürel ve sosyal yaşama da adapte olabilecek tedbirleri almak zorundadır.

Yukarıda sayılan ilkelerin kısıtlaması hâlinde ise hakkın özüne zarar

Herkes etkili
bir biçimde
sosyal
güvenlik
hizmetlerinden
yararlanma
hakkına
sahiptir.

veremeyeceği; kısıtlamaların evrensel hukuk kurallarını ihlal etmeyeceği kabul edilmelidir.

Kısıtlama yapıldığı durumlarda yapılan kısıtlama ile ulaşılmak istenen meşru amaç arasında zorunlu bir ilişki olması kabulünden hareketle; alınan önlem ve yapılan kısıtlama ile önüne geçilmesi istenilen zarar arasında orantı olması gerektiği; kısıtlamanın nedeni ortadan kalktığı durumlarda en kısa zamanda kısıtlamanın kaldırılacağı kabul edilmelidir.

Kısıtlamaya gidildiği durumlarda insanların bu kısıtlamanın hukuka uygun olmadığı yönünde itiraz edebileceği bağımsız merci ve yargı organlarını oluşturmaya yönelik olarak düzenlemeler yapılması için hareket edilmelidir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz; insan hakları ve özgürlüklerle ilgili olarak yukarıda ortaya koymuş olduğumuz düşünceler Türkiye’de, Avrasya coğrafyasında ve tüm dünyada hâkim kılındığı zaman, insan hakları kavramı, insanca bir yaşam biçimi olarak, dünya devletleri ve milletler için yaşayan / yaşatan bir canlı organizma hâline gelecektir. ■

¹ Ord. Prof. Sulhi Dönmezer, **İnsan Hakları Kavramının Devlet Yönetimine Yerleşmesi ve Kurumsallaşması**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fak., İstanbul, 1992, s. 9.

² Recai Okandan, **Umumi Hukuk Tarihi Dersleri**, İstanbul, 1952, s. 116-122.

³ **Sosyal Bilimler Ansiklopedisi**, Cilt: II., s. 158.

⁴ Tekin Akıllıoğlu, “Temel Hakların Geliştirilmesi Üzerine Bazı Düşünceler,” **AÜSBFD.**, Cilt: XLIV., Sayı: 1-2, Ankara, 1989, s. 164-65.

⁵ Selçuk Özçelik, **Anayasa Hukuku I. (Umumi Esaslar)**, İstanbul, 1984, s. 131.

⁶ A. Fuat Başgil, **Demokrasi Yolunda**, İstanbul, 1961, s. 275.

⁷ Evrensel hukuk kurallarınca makul kabul edilen yasal yaptırımlar işkence ya da kötü muamele olarak kabul edilmez.

⁸ Tabii afet gibi toplumun hayati bir tehlikeyle karşı karşıya kaldığı durumlarda bu tehlike ve zararın önlenmesi ya da daha büyümemesi için kamu otoritelerince verilen çalışma emirleri bu ilkenin istisnasıdır. Ancak bu durumda dahi hiçbir şekilde kişinin bedenini ve zihnen kaldıramayacağı bir emir verilemez ve kişi hayatı tehlikeye atılamaz.

⁹ Herkesin, suçu ne olursa olsun, adil bir biçimde yargılanma hakkı vardır. “kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi” olmak üzere “cezanın suçludan başkasına verilemeyeceği”, “tabii hâkim ilkesi”, “sancının aleyhine olan ceza yasalarının geriye yürümezliği” kuralı, “masumiyet karinesi”, “savunma hakkı ve avukattan yararlanma hakkı”, “duruşmada kullanılan resmî dili savunma yapacak kadar bilmediği takdirde ücretsiz olarak tercümandan faydalanma hakkı”, “mahkemelerin aleni olması”, “bir borcu yerine getirememesi nedeniyle tutuklanma yasağı” gibi evrensel ceza hukuku ilkelerini adil bir yargılanmanın olmazsa olmaz koşulları olarak kabul eder.

¹⁰ Kamu düzeni, genel sağlık ve ahlaki nedenlerle devletin kısıtlama getirebileceği hâller saklı kalmak kaydıyla kimse dinî vecibelerini tek başına ya da toplu olarak yerine getirmekten alıkonulamaz.

¹¹ Uluslararası hukuka göre; insanlar bir devletin vatandaşı olmaya zorlanamaz, istedikleri zaman hiçbir kayıt ve koşula bağlanmadan vatandaşlıktan çıkabilirler. Başka bir ülkeye iltica başvurusunda bulunma hakları vardır.

¹² Devlet aileyi korumakla ve birliğini sağlamak için gerekli siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik ve diğer şartları sağlamakla yükümlüdür.